

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ»**

Студентки 2 курсу, 4-м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Скоби
Оксани
В'ячеславівни

Науковий керівник
к.е.н.

Гусаревич
Наталія
Володимирівна

Гарант освітньої програми
завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов
Ігор Якович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
1.1. Сутність, принципи та функції бюджетного регулювання	6
1.2. Зарубіжний досвід розвитку системи бюджетного регулювання в умовах трансформації економіки	12
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	
2.1. Аналіз та оцінка дохідної частини зведеного бюджету	16
2.2. Аналіз та оцінка видаткової частини зведеного бюджету	27
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКІСНОГО РІВНЯ СИСТЕМИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	
3.1. Недоліки бюджетного регулювання в Україні	33
3.2. Пріоритетні напрями розвитку бюджетної системи України	37
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Актуальність теми. На даний час актуалізувалась необхідність підвищення ефективності системи бюджетного регулювання спрямованого на забезпечення розвитку та оптимізації макроекономічного середовища, здійснення послідовних та ефективних заходів у організації бюджетного процесу, забезпечення збалансованості бюджетної системи.

Стрижнем бюджетного регулювання є бюджет, через який держава виконує дві основні функції в економіці перерозподіляє дохід і активізує сукупний попит.

Підвищення ефективності системи бюджетного регулювання в сучасних фінансово-економічних умовах набувають особливої значущості. З метою реалізації соціально економічних пріоритетів розвитку країни необхідне підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи та організації бюджетного процесу.

Серед вагомих досліджень зарубіжних вчених у сфері бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку варто зазначити роботи: Дж. Б'юкенена, Дж. М. Кейнса, П. Кругмана, А. Лаффера, В. Парето, Д. Рікардо, Дж. Сакса, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, В. Танзі, С. Фішера, Дж. Хікса та інших.

Питанням формування та реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень присвячені праці вітчизняних вчених: В. Дем'янишина, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, А. Мазаракі, А. Соколовської, В. Федосова, І. Чугунова та інших.

Разом з тим, доцільним є продовження наукових досліджень в аспекті формування єдиної методології реалізації бюджетного регулювання, визначення його предмета та посилення дієвості впливу на соціально-економічний розвиток суспільства в умовах трансформаційних перетворень. Підвищення темпів економічного зростання та посилення результативності структурних економічних перетворень потребують проведення інституційних змін бюджетної

системи. Реалізація останніх повинна враховувати вплив очікуваних змін економічного стану на суспільний розвиток, наявність достатнього рівня розвитку інституційного середовища для впровадження необхідних результатів модернізації фінансової системи.

Метою роботи є розкриття та удосконалення бюджетного регулювання в умовах трансформаційної економіки.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити сутність та зміст бюджетного регулювання;
- дослідити та проаналізувати принципи та функції бюджетного регулювання;
- узагальнити зарубіжний досвід бюджетного регулювання в умовах трансформаційної економіки;
- здійснити аналіз та оцінку дохідної частин зведеного бюджету;
- здійснити аналіз та оцінку видаткової частин зведеного бюджету;
- розглянути недоліки бюджетного регулювання в Україні;
- обґрунтувати пріоритетні напрями розвитку бюджетної системи України.

Об'єктом дослідження є система бюджетного регулювання.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання бюджетного регулювання в умовах трансформаційної економіки.

Методи дослідження. З метою досягнення поставленої мети в дослідженні використано загальнонаукові і спеціальні методи пізнання явищ і процесів у сфері бюджетного регулювання в умовах трансформації економіки. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності та ролі бюджетного регулювання. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено зарубіжний досвід бюджетного регулювання. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування обґрунтовані пропозиції щодо напрямів розвитку бюджетної системи.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правове забезпечення бюджетного регулювання, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної

казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення кваліфікаційної роботи.

У першому розділі досліджено теоретико-методологічні засади бюджетного регулювання. Розкрито роль системи бюджетного регулювання в умовах трансформації економіки. Проаналізовано методи та інструменти бюджетного регулювання. Узагальнено систему бюджетного регулювання зарубіжних країн.

У другому розділі розкрито систему бюджетного регулювання України. Проаналізовано дохідну та видаткову частину зведеного бюджету.

У третьому розділі визначені недоліки бюджетного регулювання в Україні. Визначено пріоритетні напрями розвитку бюджетної системи України.

У випускній роботі наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в кваліфікаційній роботі.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Сутність, принципи та функції бюджетного регулювання

Система бюджетного регулювання є важливою складовою економічної політики держави, яка впливає (конструктивно або деструктивно) на трансформацію ринкових структур у межах національної економіки. Під трансформацією ринкових структур ми розуміємо форму розвитку останніх, пов'язану з постійним перетворенням з одного їх типу на інший під впливом об'єктивних (глобалізація, розвиток виробничих та інформаційних технологій, зміна форм і методів ведення конкурентної боротьби) та суб'єктивних (опортуністична поведінка окремих господарюючих суб'єктів, дії органів влади й управління, вплив неформальних інститутів та інституцій) чинників.

Бюджетне регулювання – один із найважливіших економічних методів державного регулювання (повніше – фінансово-бюджетне регулювання). Сутність його в тому, що держава встановлює оподаткування та державні витрати з таким розрахунком, щоб вони могли гасити коливання економічного циклу, сприяли високому рівню зайнятості, обмежували інфляцію або пом'якшували дефляцію.

Стрижнем бюджетного регулювання є бюджет, через який держава виконує дві основні функції в економіці: перерозподіляє дохід і активізує сукупний попит.

Бюджет – це фонд фінансових ресурсів, який перебуває у розпорядженні органів виконавчої влади певного рівня й використовується для виконання покладених на них функцій, передбачених Конституцією.

Бюджет – план утворення та використання фінансових ресурсів держави та її складових – територіальних одиниць, який забезпечує можливість виконання

відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування покладених на них функцій [37].

У Бюджетному кодексі України визначено: “Бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду” [13].

Бюджет може складатися із загального та спеціального фондів.

Загальний фонд бюджету включає: 1) усі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду. Зазначені доходи не мають цільового призначення, знаходяться в розпорядженні уряду і є загальними ресурсами бюджету. 2) усі видатки бюджету за рахунок надходжень до загального фонду бюджету; 3) фінансування загального фонду бюджету.

Спеціальний фонд бюджету включає: 1) бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень; 2) гранти або дарунки (у вартісному обрахунку), одержані розпорядниками бюджетних коштів на конкретну мету; 3) різницю між доходами і видатками спеціального фонду бюджету.

Доходи спеціального фонду є переважно власними доходами державних органів влади та бюджетних організацій. Ці доходи знаходяться безпосередньо в розпорядженні цих установ (а не уряду загалом) і мають цільове призначення.

Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди визначається Законом України про Державний бюджет України.

Оскільки бюджет є економічною формою існування реальних, об’єктивно зумовлених розподільчих відносин, він може розглядатися як економічна категорія, що є частиною фінансів і тому характеризується тими ж рисами, які притаманні й фінансам в цілому, маючи при цьому одночасно ряд особливостей. До них можна віднести такі: бюджет є особливою економічною формою перерозподільчих відносин, пов’язаних із зосередженням частини ВВП у держави з метою використання її для задоволення потреб усього суспільства; за

допомогою бюджету відбувається перерозподіл ВВП між галузями економіки адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктами держави; пропорції бюджетного перерозподілу ВВП більшою мірою, ніж в інших ланках фінансів, визначаються потребами розширеного відтворення в цілому і завданнями, що стоять перед суспільством на конкретному етапі його економічного розвитку; сфері бюджетного перерозподілу ВВП належить основне місце в складі державних фінансів, що зумовлено ключовим положенням бюджету порівняно з іншими фінансовими ланками.

Основними функціями бюджету як основного фінансового плану держави, з економічної точки зору, є: перерозподіл ВВП; державне регулювання і стимулювання економіки; фінансове забезпечення соціальної політики; контроль за утворенням і використанням централізованого фонду грошових коштів.

В умовах ринкової економіки бюджет виступає одним із головних інструментів держави у проведенні економічної та соціальної політики, реалізація якої відбувається за допомогою таких економічних форм, як доходи та видатки бюджету, що виражають послідовні етапи перерозподілу вартості суспільного продукту.

Економічні категорії доходів та видатків бюджету, що здійснюють вплив на формування вартісних пропорцій з метою задоволення загальнодержавних потреб, є різними за своїми функціональними характеристиками, зокрема, за допомогою доходів бюджету відбувається процес формування державних ресурсів, видатки бюджету визначають напрями їх використання. Вилучення частини вартості до бюджету призводить до зменшення фінансових можливостей суб'єктів підприємницької діяльності та населення, бюджетні видатки, навпаки, на базі загальнодержавних ресурсів збільшують зазначені фінансові можливості [11].

Обидві розглянуті форми механізму бюджетного впливу взаємопов'язані як між собою, так і з економікою в цілому. Обсяг видатків бюджету переважно обмежений бюджетними доходами, які, в свою чергу, залежать від показників розвитку економіки. З іншого боку, за допомогою бюджетних видатків

відбувається обернений вплив на економічні можливості виробництва на основі сприяння зростанню його ефективності та прискорення науково-технічного прогресу, що, звичайно, впливає на обсяги доходів бюджету.

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване згрупування доходів, видатків (у тому числі кредитування за вирахуванням погашення) та фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та іншими ознаками відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна класифікація має такі складові: 1) класифікація доходів бюджету; 2) класифікація видатків (у тому числі кредитування за вирахуванням погашення) бюджету; 3) класифікація фінансування бюджету; 4) класифікація боргу.

Доходи бюджету класифікуються за такими розділами: податкові надходження (загальнодержавні та місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі); неподаткові надходження (доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу, надходження від штрафів та фінансових санкцій, інші неподаткові надходження); доходи від операцій з капіталом; трансферти.

Видатки бюджету класифікуються за функціями, з виконанням яких пов'язані видатки (функціональна класифікація видатків); економічною характеристикою операцій, під час проведення яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків); ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків); бюджетними програмами (програмна класифікація видатків).

Класифікація фінансування бюджету визначає джерела отримання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту бюджету, і напрями витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в результаті перевищення доходів бюджету над його видатками. Класифікація фінансування бюджету здійснюється за такими ознаками: фінансування за типом кредитора – за категоріями кредиторів або власників боргових зобов'язань; фінансування за

типом боргового зобов'язання – за засобами, що використовуються для фінансування дефіциту або профіциту.

Борг класифікується за типом кредитора та за типом боргового зобов'язання.

Бюджетна класифікація України застосовується для здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів, проведення необхідного аналізу в розрізі доходів, а також організаційних, функціональних та економічних категорій видатків, забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних показників.

Бюджет є одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів, оскільки у ході його складання здійснюється розробка основних напрямів формування та використання бюджетних коштів, виходячи з необхідності вирішення завдань, які стоять перед суспільством на даному етапі його розвитку. Бюджет є найважливішим елементом системи фінансового регулювання економіки; його збалансованість, оптимальність є однією з основних умов економічного зростання. Бюджетне регулювання дає змогу цілеспрямовано впливати на темпи і пропорції розвитку суспільного виробництва [48, 516 69].

Держава застосовує різні форми впливу на економіку – надання субсидій організаціям і населенню, здійснення державних інвестицій, бюджетне фінансування галузей, що визначають науково-технічний прогрес, досягаючи таким чином у підсумку змін економічних пропорцій [10].

Бюджет широко використовується для міжгалузевого і територіального перерозподілу фінансових ресурсів з урахуванням вимог найбільш раціонального розміщення виробничих сил, економічного зростання в усіх регіонах та у державі в цілому.

У сучасних умовах розвитку економіки України, коли підвищується роль держави в регулюванні економічних процесів, особливо важливо визначити

основні напрями бюджетних видатків з метою забезпечення стратегічної спрямованості розвитку економіки країни. Важливу роль відіграє бюджет у розв'язанні соціальних проблем на основі удосконалення механізму фінансування закладів соціальної сфери – освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення.

Удосконалення механізму бюджетного фінансування науки, державної системи підготовки і перепідготовки кадрів для галузей економіки, використання пільгового податкового режиму в частині оподаткування прибутку від реалізації нових видів продукції та інших ефективних бюджетних заходів дає змогу стимулювати наукові відкриття, технічні досягнення та скорочувати терміни їх впровадження у виробництво.

Бюджет є важливим інструментом впливу на розвиток економіки і соціальної сфери. За його допомогою держава, забезпечуючи перерозподіл ВВП, змінює структуру суспільного виробництва, впливає на результати підприємницької діяльності, здійснює соціальні реформи. У перерозподілі вартості між сферами суспільної діяльності, територіями, окремими групами громадян для задоволення суспільно необхідних потреб полягає основна регулююча роль бюджетної системи. Необхідність забезпечення узгодженого функціонування всіх елементів бюджетної системи і важливість своєчасного розв'язання наявних суспільних проблем приводять до того, що бюджетний процес виступає об'єктом державного регулювання [49-50, 52].

Виникнення бюджетних відносин і зміни в них відбуваються внаслідок розвитку економіки, яка є передумовою і одночасно об'єктом їх впливу. Однак слід зазначити, що можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами і результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Отже, бюджетна система є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць.

1.2.Зарубіжний досвід бюджетного регулювання у системі економічного зростання країни

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку у країнах світового співтовариства та Україні зростає роль бюджетної політики, а саме особливої значущості набувають питання підвищення ефективності бюджетних видатків. Державні видатки є ресурсною базою органів державної влади та управління у проведенні бюджетної політики і здійсненні соціально-економічних реформ, спрямованих на забезпечення економічного зростання. Соціально-економічний розвиток країн ЄС і України останніми роками кардинально змінив як систему бюджетних відносин, так і склад та структуру державних видатків. При цьому існуюче співвідношення між окремими групами видатків визначається стратегічною спрямованістю бюджетної політики з урахуванням таких факторів її формування, як рівень соціально-економічного розвитку країни, її соціально-культурні та виробничо-технологічні зв'язки з іншими державами, історичні традиції, діюча модель регулювання економіки та інші.

Так, якщо в період становлення ринкових відносин країни спрямовували значну частину своїх бюджетних коштів на здійснення економічної діяльності, з яких до 70% асигнувань зосереджувалося у сфері матеріального виробництва, то з посиленням соціальної функції держави, орієнтованої на безпосереднє забезпечення потреб громадян, було здійснено переорієнтацію грошових потоків держави на соціальний захист і соціальні послуги для населення. Нині в структурі державних видатків країн світу соціальні видатки становлять понад 50%. Посилення державного інтересу до проблем фінансування соціально-культурних заходів та соціального забезпечення населення зумовлено необхідністю поліпшення стану соціального захисту громадян із низьким рівнем доходів, що особливо гостро проявляється в умовах фінансово- економічної кризи.

Крім того, зазначимо, що роль держави у формуванні та розподілі ВВП базується на двох факторах: виконанні державою притаманних їй суспільних

функцій і участі держави у формуванні ВВП на правах виробника як суб'єкта підприємницької діяльності. Основним показником використання державою цих чинників формування сукупного національного продукту є рівень централізації ВВП у бюджеті країни. Він визначається насамперед економічною моделлю суспільства у певному періоді розвитку держави.

Сучасні провідні науковці за рівнем централізації ВВП виділяють три моделі фінансових відносин у суспільстві: - американська – заснована на максимальному рівні самофінансування юридичних осіб і самозабезпечення фізичних осіб та характеризується незначним рівнем бюджетної централізації (в межах 25-30% ВВП); - західноєвропейська – пов'язана з паралельним функціонуванням державних і комерційних установ у соціальній сфері. Державна соціальна сфера є розгалуженішою, ніж у країнах з американською моделлю. Рівень централізації помірний (35-40% ВВП); - скандинавська – представлена розгалуженою державною соціальною сферою, що створює передумови для найбільшої соціальної стабільності й забезпечення. Характеризується високим рівнем централізації ВВП (50-60%). Якщо враховувати середній рівень централізації ВВП, то у більшості країн ЄС використовується західноєвропейська модель фінансових відносин. При цьому Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ісландія, Італія, Нідерланди, Португалія, Швеція, Угорщина та Словенія мають вищий рівень централізації ВВП, ніж середній показник за сукупністю країн ЄС, який становить 44,54%. В Україні рівень централізації ВВП нижчий, ніж у середньому в країнах ЄС – 18,11%, що свідчить про формування фінансових відносин за американською моделлю.

З метою забезпечення загальнодержавної та міжнародної порівнянності даних статистики державних фінансів країн ЄС та України нами було виділено чотири групи бюджетних видатків: - підприємницька діяльність держави, до якої ввійшли видатки на фінансування економічної діяльності та житлово-комунальних підприємств; - освіта – витрати на здійснення державної освітньої діяльності; - загальнодержавні функції та підтримка безпеки – витрати на

загальнодержавні послуги, оборону, суспільний порядок та безпеку, захист довкілля; - соціальні функції – витрати на охорону здоров'я, соціальний захист, відпочинок і розваги, культуру та релігію. Слід зазначити, що обсяг видатків на підприємницьку діяльність держави пов'язаний із реалізацією державної політики щодо формування міжсекторальних взаємозв'язків у національній економіці. Відповідно зростання частки державного сектору економіки зумовлюватиме зростання витрат на здійснення державою підприємницької діяльності у складі державних видатків. Вони спрямовуються на забезпечення виробництва загальносуспільних благ, які можуть надаватися виключно суб'єктами господарювання державної форми власності, а саме: фінансування стратегічних об'єктів у різних сферах економічної діяльності, зокрема у промисловості, енергетиці, транспорті та зв'язку, сільському господарстві, житлово-комунальному господарстві, наданні інших послуг, пов'язаних з економічною діяльністю держави.

Зіставлення фактичних даних у розрізі окремих країн із середньою часткою державних видатків на розвиток підприємницької діяльності в цілому за сукупністю країн ЄС дає змогу виділити три групи держав за рівнем підприємницької активності: - перша – низький рівень активності, за якого частка державних видатків на розвиток підприємницької діяльності становить менше 10% (Данія (6,86), Великобританія (8,57), Швеція (9,33), Італія (9,56), Німеччина (9,84), Греція (9,93)); - друга – середній рівень активності – від 10 до 15% (Фінляндія (10,15), Франція (10,22), Норвегія (10,93), Бельгія (11,19), Словенія (11,43), Австрія (11,81), Португалія (12,03), Люксембург (12,48), Нідерланди (12,62), Естонія (12,75), Литва (12,93), Польща (13,21), Швейцарія (13,93), Угорщина (14,26), Іспанія (14,64), Словаччина (14,85)); - третя – високий рівень активності – більше 15% (Мальта (15,86), Кіпр (15,97), Ісландія (17,47), Латвія (18,26), Ірландія (19,21), Чехія (19,67), Румунія (21,09)) [25, с. 123]. Переважна більшість країн ЄС демонструє структуру видатків у частині фінансування підприємницької діяльності державного сектору в межах, наближених до середнього показника за країнами ЄС, який протягом 2005-2016

рр. становив 13,14%. За аналогічний період у структурі державних видатків України середня частка витрат на здійснення підприємницької діяльності становила 19,30%, що свідчить про високий рівень підприємницької активності держави відповідно до наведених вище критеріїв групування країн ЄС.

Світова економіка характеризується розвинутими інформаційними технологіями та глобальною комп'ютеризацією виробництва, що потребує формування інтелектуально розвинутої особистості, провідну роль у якому відіграє якісна освіта. Це зумовлює зростання обсягів державного фінансування освіти з метою створення умов для подальшого розвитку національного суспільства як високоосвіченого та високоінтелектуального співтовариства, здатного забезпечувати підвищення конкурентоспроможності економіки країни на світовому ринку.

Як свідчать результати проведеного аналізу, можна умовно виділити два типи державної політики у сфері формування бюджетних видатків: - перший – із підтримкою структури державних видатків на середньому для співдружності рівні з визначенням одного або кількох пріоритетних напрямів державного фінансування; - другий – із фінансуванням пріоритетних напрямів бюджетних видатків за рахунок істотного скорочення асигнувань за іншими напрямками витрачання коштів; Проведений порівняльний аналіз бюджетної політики країн – членів ЄС та України дає змогу стверджувати, що сформована в нашій країні бюджетна система в цілому відповідає загальним принципам побудови, правилам формування державних видатків та їх розподілу за пріоритетними напрямками розвитку соціально-економічної системи, що використовуються в межах європейського співтовариства. Відповідно це дає змогу національній економіці ефективно інтегруватися з країнами європейської співдружності та дотримуватися встановлених вимог щодо забезпечення економічної конвергенції об'єднаних суспільно-територіальних систем.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз та оцінка дохідної частини зведеного бюджету

Головним джерелом формування дохідної частини бюджетів усіх рівнів є податки. Вони віддзеркалюють фінансові відносини між державою і платниками з метою створення централізованого фонду коштів, що перебувають у розпорядженні держави. У Конституції України (ст. 67) закріплено обов'язок кожного громадянина сплачувати податки й збори в порядку і розмірах, встановлених законом, та визначено, що система оподаткування встановлюється виключно шляхом прийняття відповідних законів.

Принципи побудови податкової системи України, її склад визначено Законом України "Про систему оподаткування в Україні" від 1997 року з подальшими змінами й доповненнями. Податкова система - це сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів, що справляються у встановленому законами України порядку. Вимога системності в оподаткуванні полягає в тому, що усі податки повинні бути взаємопов'язані між собою, органічно доповнювати один одного, не суперечити системі в цілому та іншим її елементам. Системний підхід означає, що мають реалізовуватися такі функції податків, як фіскальна і регулювальна. З фіскальної позиції - податкова система повинна забезпечувати гарантоване і стабільне надходження податків до бюджету. З регулювальної позиції - забезпечувати державі можливість впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

Основними принципами побудови податкової системи є:

- стимулювання науково-технічного прогресу, технологічного оновлення виробництва, виходу вітчизняного товаровиробника на світовий ринок високотехнологічної продукції;
- стимулювання підприємницької виробничої діяльності та інвестиційної активності - запровадження пільг щодо оподаткування прибутку (доходу), спрямованого на розвиток виробництва;

- обов'язковість - впровадження норм щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), визначених на підставі достовірних даних про об'єкти оподаткування за звітний період, та встановлення відповідальності платників податків за порушення податкового законодавства;

- рівнозначність і пропорційність - справляння податків з юридичних осіб здійснюється у певній частці від отриманого прибутку й забезпечення сплати рівних податків і зборів (обов'язкових платежів) на однакові прибутки і пропорційно більших податків та зборів (обов'язкових платежів) - на більші доходи;

- рівність, недопущення будь-яких виявів податкової дискримінації - забезпечення однакового підходу до суб'єктів господарювання (юридичних і фізичних осіб, включаючи нерезидентів) при визначенні обов'язків щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

- соціальна справедливість - забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення шляхом запровадження економічно обґрунтованого неоподатковуваного мінімуму доходів громадян та застосування диференційованого і прогресивного оподаткування громадян, які отримують високі та надвисокі доходи;

- стабільність - забезпечення незмінності податків і зборів (обов'язкових платежів) і їх ставок, а також податкових пільг протягом бюджетного року;

- економічна обґрунтованість - встановлення податків і зборів (обов'язкових платежів) на підставі показників розвитку національної економіки та фінансових можливостей з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його доходами;

- рівномірність сплати - встановлення термінів сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), виходячи з необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджету для фінансування витрат;

- компетенція - встановлення і скасування податків і зборів (обов'язкових платежів), а також пільг їх платникам здійснюються відповідно до законодавства

про оподаткування виключно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим і сільськими, селищними, міськими радами;

- єдиний підхід - забезпечення єдиного підходу до розроблення податкових законів з обов'язковим визначенням платника податку і збору (обов'язкового платежу), об'єкта оподаткування, джерела сплати податку і збору (обов'язкового платежу), податкового періоду, ставок податку і збору (обов'язкового платежу), термінів та порядку сплати податку, підстав для надання податкових пільг;

- доступність - забезпечення дохідливості норм податкового законодавства для платників податків і зборів (обов'язкових платежів).

Податкове регулювання як вагома складова системи регулювання дохідної частини бюджету та бюджетного регулювання в цілому у процесі свого розвитку набуло певних рис, які потребують відповідної характеристики для розроблення науково обґрунтованих заходів подальшого вдосконалення. Податки є найбільшою складовою дохідної частини зведеного бюджету.

У періоді 2001–2017 рр. середній показник питомої ваги податків у структурі бюджетних доходів становив 76,81 відсотка, причому протягом аналізованого періоду його значення постійно зростали: у 2001–2005 рр. – 71,91 відсотка, у 2006–2010 рр. – 74,71 відсотка, у 2011–2015 рр. – 80,80 відсотка. Проведений аналіз засвідчив, що в державі спостерігається підвищення рівня податкового навантаження на економіку – без урахування надходжень від єдиного соціального внеску співвідношення податкових надходжень до валового внутрішнього продукту зросло з 18,60 відсотка у 2001 р. до 25,69 відсотка у 2015 р..

У розрізі п'ятирічних періодів в діапазоні 2001–2015 рр. середнє значення питомої ваги податкових надходжень у ВВП складає: 2001–2005 рр. – 19,90 відсотка, 2006–2010 рр. – 22,78 відсотка, 2011–2015 рр. – 25,00 відсотків. Доволі значне податкове навантаження на економіку сформувалося не за рахунок високих ставок оподаткування, а через розширення бази оподаткування окремих податків, а також особливості механізму їх адміністрування. Крім того, вагомою причиною зростання рівня перерозподілу ВВП через податкову систему стало

зростання видаткової частини бюджету, у тому числі видатків соціального спрямування в періоді 2006–2010 рр., і видатків на обслуговування державного боргу та обслуговування в періоді 2014–2015 рр.

Професор А. М. Соколовська однією з причин зростання рівня податкового тиску вбачає недосконалість механізму бюджетного планування та прогнозування. Планування завищених показників доходів бюджету та орієнтація контролюючих органів на виконання планів мобілізації податкових платежів, зумовлена високими видатковими зобов'язаннями уряду, стають одними з головних причин тиску контролюючих органів на платників податків.

Таким чином, вагомим напрямом подальшого розвитку механізму податкового регулювання економіки у сфері зниження податкового навантаження є не зменшення податкових ставок податків, що є популярною тезою сучасності, а проведення інституційних змін системи взаємовідносин фіскальних органів та платників податків, проведення структурної оптимізації видаткової частини бюджету в середньостроковій перспективі та вдосконалення системи планування і прогнозування бюджетних показників. Доцільним є подальший розвиток методологічних засад став: у 2006–2010 рр. наведені показники становили 12,43 та 9,09 відсотка, у 2011–2015 рр. – 13,51 та 8,09 відсотка відповідно. Причому переважна частина надходжень від податків на споживання акумулюється за рахунок оподаткування імпорту: у 2001–2005 рр. середнє значення співвідношення доходів від податків на споживання з імпортованих в країну товарів (робіт та послуг) до ВВП складала 5,93 відсотка, що, своєю чергою, становило 63,28 відсотка від загального обсягу надходжень від даної групи податків. У 2006–2010 рр. значення даних показників становили 8,48 та 68,23 відсотка, у 2011–2015 рр. – 8,93 та 66,10 відсотка відповідно. Таким чином, понад дві третини обсягу надходжень від податків на споживання складають надходження від оподаткування імпорту.

Податки на працю, так званий *labortax*, що включає в себе податок на доходи фізичних осіб, військовий збір та єдиний соціальний внесок впливають на процеси міграції робочої сили, а також на рівень тінізації оплати праці в

економіці. За даними рейтингу «Paying Taxes 2016», за рівнем податкового навантаження на працю Україна знаходиться на 5 місці серед 189 країн світу, вищий рівень податкового навантаження присутній у Франції, Китаю, Бельгії, Італії. Зазначена ситуація посилювала доцільність зниження рівня ЄСВ з метою послаблення податкового навантаження на працю та виведення доходів із тіні. Однак внаслідок суттєвого зниження ставки єдиного соціального внеску – з 38 до 22 відсотків, а також скасування внеску, який відраховувався працівниками із заробітної плати, відбулося різке зменшення надходжень до Пенсійного фонду України та інших фондів загальнообов'язкового соціального страхування через відсутність прямого зв'язку між зниженням ставки внеску та реакцією економічних агентів. За підсумками I половини 2016 р. обсяг надходжень від ЄСВ знизився на 36,1 відсотка, що підтверджує зазначений факт. Таким чином, початковий етап здійснюваних перетворень щодо зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці не можна назвати позитивним, оскільки він не розв'язав проблем тіньового сектора економіки у сфері виплати заробітних плат і призвів до суттєвого зростання дефіциту Пенсійного фонду. Вважаємо, що без концептуальної зміни підходів до фінансування виплати пенсій таке різке зниження ЄСВ значним чином впливає на розбалансування системи державних фінансів, що в сучасних умовах є доволі ризикованим. Можливим заходом є послаблення податкового навантаження на роботодавця шляхом переносу відповідної частини податку на працівника, що широко застосовується в розвинутих країнах. Характерною рисою розвитку вітчизняної податкової системи є нестабільність податкового законодавства, що проявляється у частій зміні кількості податків, їх ставок, податкової бази, обсягу податкових пільг, механізму адміністрування відповідних податків. Причому іноді змінюються концепції податкового реформування – приміром, до 2004 р. діяла прогресивна шкала оподаткування для податку на доходи фізичних осіб із максимальною ставкою 40 відсотків. Враховуючи досвід багатьох країн з трансформаційною економікою щодо детінізації фонду оплати праці та підвищення фіскальної ролі податку, було запроваджено пропорційну шкалу оподаткування.

З прийняттям Податкового кодексу було впроваджену малу прогресивну шкалу оподаткування зі ставками 15 та 17 відсотків, згодом, у 2015 р. максимальну ставку податку було підвищено до рівня 20 відсотків з обґрунтуванням доцільності забезпечення соціальної справедливості. Однак з продовженням податкового реформування з 2016 р. знову впроваджено пропорційну шкалу оподаткування доходів, одержаних у вигляді заробітної плати. Ще одним прикладом є те, що лише протягом першого року функціонування Податкового кодексу була впроваджена 151 зміна у сфері оподаткування податком на додану вартість, незважаючи на закріпленій у кодексі принцип стабільності, за яким зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. З огляду на вищевикладене, важливим є стабілізація податкового законодавства, забезпечення передбачуваності та прозорості його коректив. Задля виконання даної мети необхідно формувати державну податкову стратегію, яка врахує сукупність заходів як на коротко-, так і на середньострокову перспективу. Крім того, слід також проводити ефективну комунікаційну політику, що має не тільки охоплювати всі етапи розроблення й реалізації стратегії реформування вітчизняної податкової системи, а й передбачати роз'яснення для широких суспільних верств. Незважаючи на те, що основне завдання податкового регулювання полягає у формуванні достатнього обсягу дохідної частини бюджету для виконання державою взятих на себе функцій та зобов'язань, вагомим значенням набуває питання виконання регуляторного потенціалу податкового механізму для усунення чи пом'якшення впливу негативних факторів на процеси економічного розвитку.

Реалізація відповідних заходів податкового регулювання має як коротко-, так і середньо- та довгостроковий ефект дії. Короткострокові ефекти від дії інструментів податкової політики відображаються у стимулюванні внутрішнього попиту в період фінансової рецесії, середньо- та довгострокові – стосуються питань інвестиційного клімату, інституційних засад забезпечення економічного

розвитку. Динамічність економічних перетворень протягом останніх 17 років обумовила необхідність широкого застосування інструментів бюджетно-податкового регулювання для забезпечення макроекономічної стабілізації та надання стимулюючих імпульсів для активізації процесів економічного зростання. З метою визначення особливостей реалізованих заходів бюджетного регулювання, які мали стимулюючий або ж стабілізуючий характер, доцільним є здійснення аналізу відхилення (рік до року) показника питомої ваги первинного балансу бюджету у валовому внутрішньому продукті за період 2001–2017 рр.

У процесі дослідження виявлено тенденції зміни відповідних вагових показників видаткової частини зведеного бюджету за вирахуванням видатків на обслуговування боргу, а також податкових надходжень, які є основними факторами впливу на сальдо первинного балансу бюджету. Слід відзначити, що середнє значення модуля відхилення первинного балансу бюджету за аналізований період становить 1,60 відсотка від валового внутрішнього продукту, що свідчить про динамічність перетворень системи бюджетного регулювання. Водночас важливо приділити увагу відхиленням сальдо первинного балансу бюджету понад 1,5 відсотка від валового внутрішнього продукту в межах одного року, що відображає суттєві зміни в реалізованій бюджетній політиці країни.

Так, нами ідентифіковано випадки зростання первинного дефіциту бюджету на понад як 1,5 відсотка ВВП у 2004, 2009–2010, 2012 рр. Своєю чергою, відповідне зниження дефіциту зафіксовано у 2011 та 2015 рр. Слід також зазначити, що у 2005 р. первинне сальдо зведеного бюджету було покращено на 1,2 відсотка від ВВП. Проведення жорсткого бюджетного регулювання у сфері дефіциту викликано низкою обставин, зокрема це вимога МВФ щодо граничного значення бюджетного дефіциту, накопичення рівня державного боргу, що призвело до рекордно високого рівня видатків на обслуговування державного боргу в розмірі 4,35 відсотка від валового

внутрішнього продукту, обмеженості джерел неінфляційного фінансування бюджету.

Реалізація системних заходів бюджетної політики у сфері дохідної та видаткової частин бюджету, реструктуризації боргових зобов'язань дозволили покращити сальдо первинного бюджетного балансу з дефіциту 1,44 відсотка від ВВП у 2014 р. до профіциту в розмірі 2,79 відсотка ВВП у 2015 р. Незважаючи на зростання частки видатків бюджету на оборону на 0,85 відсоткового пункту, у цілому рівень видатків без урахування видатків на обслуговування державного боргу вдалося знизити на 0,25 відсотка ВВП. Крім того, впровадивши ряд компенсаторних заходів податкового регулювання, вдалося забезпечити зростання податкових надходжень на 2,19 відсотка ВВП. Найбільше зростання зафіксовано від увізного мита – плюс 1,70 відсотка ВВП, у 2015 р. функціонував додатковий імпортний збір з метою стабілізації платіжного балансу держави, який забезпечив відповідне зростання на 1,27 відсотка ВВП. Крім того, було розширено базу оподаткування щодо податку на доходи фізичних осіб у частині оподаткування пенсій, розмір яких перевищує трикратний розмір мінімальної заробітної плати, повноцінно функціонував військовий збір – це дозволило збільшити частку податку у ВВП на 0,26 відсоткового пункту. Також було збільшено ставки рентних платежів, збільшено ставки акцизу на нафтопродукти, скраплений газ, транспортні засоби, запроваджено акцизний податок на електроенергію та податок з реалізації суб'єктами господарювання підатоків цизних товарів – пива, алкогольних напоїв, тютюну, нафтопродуктів та скрапленого газу.

На сучасному етапі розвитку фінансів необхідне переосмислення сутності бюджетної системи у процесі регулювання економіки, підвищення теоретико-методологічного рівня бюджетної політики та, враховуючи вітчизняний і зарубіжний досвід, розробка на основі виявлених особливостей бюджетного процесу нової парадигми системи бюджетного регулювання, з одного боку, як інструменту впливу, з іншого – як об'єкта регулювання економічного розвитку. Розробка та реалізація бюджетної стратегії мають спиратися на науково

обґрунтовані положення та результати проведених досліджень з питань ефективності бюджетних відносин, що безперечно посилить збалансованість державних фінансів та створить необхідні умови для підвищення рівня керованості економічних процесів у країні

Динамічність економічних перетворень обумовлює необхідність застосування дієвих інструментів бюджетно-податкового регулювання для забезпечення макроекономічної стабілізації, активізації процесів економічного зростання. Інструменти бюджетної політики не повною мірою відповідали економічній та соціальній ситуації в країні, у подальшому доцільним є врахування процесів економічної циклічності при формуванні бюджетних показників. Збільшення видаткової частини бюджету має забезпечувати виконання основних завдань соціально-економічної політики країни. Актуальним завданням держави для посилення дієвості заходів податкового регулювання економіки є стабілізація податкового законодавства, забезпечення передбачуваності та прозорості його коректив. Задля виконання даної мети необхідним є формування державної податкової стратегії. Важливим є проведення інституційних змін системи взаємовідносин фіскальних органів та платників податків, проведення структурної оптимізації видаткової частини бюджету в середньостроковій перспективі та вдосконалення системи планування і прогнозування бюджетних показників. Бюджетна політика має бути послідовною, виваженою та системною, що забезпечить поступальність якісних перетворень в економіці та соціальній сфері.

Застосування заходів фіскальної консолідації у країнах Євросоюзу дозволило зменшити бюджетний дефіцит, що включає запозичення консолідованого сектору загального державного управління з 4,18 відсотка валового внутрішнього продукту у 2007—2011 роках до 2,92 відсотка у 2012—2017 роках. При цьому відбулося зростання обсягів державного боргу на 14,74 відсотка за період 2012—2017 роки. Вагому роль в цьому процесі відіграє коригування величини бюджетного дефіциту та обсягів державного боргу країни та дозволяє формувати виважену стратегію управління державними

фінансами. Вітчизняна бюджетна політика характеризується структурним вдосконаленням інституційної системи та адаптацією до внутрішніх та зовнішніх тенденцій економічного середовища. Важливим в цьому аспекті є використання бюджету як інструменту регулювання суспільного розвитку. Система формування бюджету має бути збалансованою у середньостроковому та довгостроковому періодах, доцільним є удосконалення інституційного середовища та фінансово інструментарію планування та прогнозування бюджетних показників. На сучасному етапі необхідним є переосмислення сутності системи формування бюджету у процесі регулювання економічних процесів та враховуючи вітчизняний і зарубіжний досвід, розробки бюджетної політики як вагомого інструменту впливу на економічне зростання. За період 1996—2017 років, частка доходів державного бюджету у валовому внутрішньому продукті становила 21,97 відсотка, в той час як частка доходів місцевих бюджетів (без врахування міжбюджетних трансфертів) була на рівні 7,90 відсотка. Зазначене свідчить про вагомий значення доходів бюджету в процесі формування бюджетної політики країни.

Зменшення податкових надходжень бюджету, викликане зниженням податкових ставок, збільшенням податкових пільг та уповільненням економічної активності, що зумовлює необхідність пошуку та використання додаткових фінансових ресурсів. В умовах обмеження фіскального простору та відновлення національної економіки особливої актуальності набувають питання удосконалення системи формування неподаткових доходів державного бюджету. Пріоритетним завданням фінансового регулювання є своєчасне збалансування фінансових ресурсів відповідно до вимог і потреб суспільного розвитку, доцільним є розробка обґрунтованого комплексу заходів, спрямованих на підвищення дієвості перерозподільчої функції бюджетної системи. Бюджетна політика у сфері доходів має ґрунтуватися на підходах спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості та дієвості економічних перетворень, що в умовах посилення процесів глобалізації зумовлює трансформації структури та обсягу доходної частини бюджету. Від ступеня

оптимальності співвідношень між складовими бюджетної системи залежить рівень ефективності бюджетного регулювання та його впливу на динаміку соціально-економічного розвитку країни. Середнє значення частки доходів зведеного бюджету в валовому внутрішньому продукті за період 1996—2017 роки складає 29,87 відсотка, у тому числі у 1996—2000 роках — 29,90 відсотка, 2001—2005 роках — 27,88 відсотка, 2006—2010 роках — 30,50 відсотка, 2011—2017 роках — 31,20 відсотка.

Середній показник питомої ваги податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті України у 2002—2017 роках склав 23,12 відсотка, в загальній структурі доходів зведеного бюджету — 76,5 відсотка, що свідчить про вагому роль податкової системи в бюджетному регулюванні економічного розвитку. Важливим є удосконалення податкової та митної політики, що передбачає формування прозорої та стабільної системи фінансових відносин, яка забезпечуватиме виконання дохідної частини бюджету в коротко- та середньостроковому періоді. Спостерігається тенденція до зростання частки видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті, середнє значення якої за період 1996—2016 роки складає 32,14 відсотка, у тому числі у 1996—2000 роках — 32,78 відсотка, 2001—2005 роках — 28,72 відсотка, 2006—2010 роках — 33,03 відсотка, 2011—2017 роках — 34,03 відсотка. З метою створення передумов для стійкого економічного зростання, яке базуватиметься на інноваційно-інвестиційній основі, важливим є удосконалення системи середнь- та довгострокового бюджетного планування та прогнозування, визначення раціонального обсягу та структури видатків бюджету, забезпечення ефективного їх впливу на соціально-економічний розвиток країни. Доцільним є збільшення видаткової частини бюджету в періоди економічного спаду з врахуванням використання обґрунтованого показника дефіциту бюджету. Зростає середнє значення питомої ваги видатків бюджету на обслуговування державного боргу у валовому внутрішньому продукті, що у 2012—2017 роках становив 3,22 відсотка. Зазначене, відображає необхідність здійснення виваженої бюджетної політики в системі регулювання бюджетних видатків, у тому числі

упорядкування боргової політики щодо збалансування державного бюджету, розроблення середньострокової боргової стратегії з урахуванням впливу фінансово-економічних чинників. В умовах економічних перетворень вагомим є використання бюджетного дефіциту як інструменту стимулювання економічного розвитку з врахуванням економічної циклічності. Реалізація системних заходів бюджетної політики у сфері доходної та видаткової частини бюджету, реструктуризації боргових зобов'язань, дозволили покращити динамічну бюджетну збалансованість. Обсяг дефіциту державного бюджету у валовому внутрішньому продукті у 2011— 2017 роках становив 2,83 відсотка. Певне збільшення бюджетного дефіциту, стимулююча бюджетна політика надасть можливість у подальшому підвищити рівень економічного зростання.

2.2. Аналіз та оцінка видаткової частини зведеного бюджету

Видатки бюджетів за своєю економічною сутністю є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням для забезпечення суспільного добробуту. Зміст і характер бюджетних витрат полягає у забезпеченні потреб діяльності держави. Призначення бюджетних видатків полягає у задоволенні найважливіших потреб суспільства у розвитку економіки і соціальної сфери, державного управління, оборони, забезпечення громадського порядку, безпеки держави тощо.

Видатки бюджетів можуть мати кількісну і якісну характеристики. Якісна характеристика дає змогу встановити економічну природу і суспільне призначення кожного виду бюджетних видатків, кількісна - їх величину. Активна роль держави в економічному житті суспільства, здійсненні соціальних перетворень зумовлюють різноманітність конкретних видів бюджетних видатків [9].

Склад видатків бюджетів та їхня частка у ВВП є індикаторами пріоритетності тієї чи іншої функції держави.

Одним із основних пріоритетів у сфері видатків бюджетів є соціальна спрямованість бюджету. Через це останніми роками значна увага приділяється саме соціальним видаткам, які включають такі напрями діяльності держави, як соціальний захист і соціальне забезпечення, освіта, охорона здоров'я, духовний та фізичний розвиток. Тому щороку обсяг коштів, спрямованих на фінансове забезпечення заходів щодо вирішення найнагальніших соціальних проблем і програм, збільшується порівняно з іншими видатками бюджету [50].

В Україні діяльність держави у соціальній сфері має надзвичайно важливе значення для суспільства. Це зумовлено як різким падінням доходів переважної більшості населення при переході до ринкової економіки, так і традиційною орієнтацією громадян на одержання соціальних послуг саме від держави. Запроваджена в Україні модель ринкової трансформації не мала необхідної соціальної спрямованості. Формула "спочатку реформи, а потім реалізація завдань соціального розвитку", визначена вже на початку перехідного періоду, виявилася помилковою. На практиці вона звелась до того, що реформи здійснювалися ціною соціальних втрат. Не було забезпечено становлення принципово нової, адаптованої до ринкової економіки соціальної інфраструктури.

Головним у соціальній сфері є зниження рівня бідності та зменшення диференціації доходів населення за рахунок посилення адресності соціальної підтримки, стимулювання випереджальних темпів зростання заробітної плати, поетапне наближення заробітної плати до прожиткового мінімуму.

Уже найближчим часом треба вирішити низку соціальних питань, що повинно знайти своє відображення в бюджеті:

- підвищення мінімальної заробітної плати працівників бюджетних установ;
- розмежування виплат пенсій між державним бюджетом та Пенсійним фондом;

- виплата компенсації військовослужбовцям у зв'язку з оподаткуванням їхнього доходу;
- підвищення соціальних гарантій ветеранам війни і праці;
- підвищення рівня соціальних гарантій сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, дітям-інвалідам та інвалідам з дитинства, повне погашення заборгованості із соціальних виплат;
- погашення заборгованості із соціальних виплат громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- індексація грошових доходів працівників бюджетної сфери.

Використання бюджету в системі державного регулювання економіки пов'язане з умовами та результатами виробництва, рівнем розвитку продуктивних сил та економічних відносин, характером споживання суспільного продукту. Слід зазначити, що закономірності та особливості функціонування фінансових важелів бюджетного регулювання повинні враховувати та визначатися відповідно до дії економічних законів.

Формування пропорцій бюджетного перерозподілу вартості як основного регулюючого важеля державної політики економічного зростання має насамперед задовольняти вимоги закону зростання людських потреб і закону пропорційного розвитку економіки. Дія закону нагромадження, закону економічного зростання та закону обмеженості ресурсів зумовлює концентрацію бюджетних коштів на найважливіших напрямках соціально-економічного розвитку. Бюджетне регулювання є методом державного фінансово-економічного регулювання з метою впливу на циклічний розвиток економіки задля стимулювання економічного зростання та забезпечення відповідного розширеного розвитку суспільства.

Змістом бюджетного регулювання держави є розробка основних напрямів формування та використання бюджетних коштів, виходячи з необхідності вирішення завдань, які стоять перед суспільством на даному етапі розвитку. Вітчизняний науковець І. Я. Чугунов [5] у своїх дослідженнях зазначає, що система бюджетного регулювання ґрунтується на інтеграції державного

регулювання дохідної та видаткової частин бюджету, міжбюджетних відносин, дефіциту (профіциту) бюджету та державного боргу. Враховуючи наведене, вбачаємо доцільним про- вести дослідження та визначити особливості структурних складових вітчизняної системи бюджетного регулювання в періоді 2001–2017 рр. Прийняття Бюджетного кодексу стало результатом ґрунтовної роботи органів державної влади, відповідальних за розробку та реалі- зацію бюджетної політики. Даний захід дозволив посилити її системність, чітко визначити інституційні рамки повноважень учасників бюджетного процесу. Результативність заходів бюджетного регулювання є багатоаспектною економічною категорією, яка включає сукупність необхідних компонентів.

По-перше, внесення змін у нормативно-правові акти, які збільшують видаткову частину, мають передбачати обґрунтовані джерела збільшення доходної частини бю- джету.

По-друге, має бути мінімізовано вплив політич- ного циклу на формування бюджетних показників [8].

По-третє, збільшення видаткової частини бюджету має відбиватися у виконанні основних завдань бюджетної політики, які відображаються в бюджетній декларації.

По-четверте, бюджетна політика має бути послідов- ною, виваженою та системною, що забезпечити посту- пальність якісних перетворень в економіці та соціальній сфері.

По-п'яте, у країнах із високим рівнем державного управління та помірною корупцією зростання частки пе- рерозподілу валового внутрішнього продукту через бю- джетну систему має позитивний чи нейтральний ефект, а в інших випадках зростання частки держави в економіці призводить до уповільнення економічного зростання. Метою бюджетної політики є забезпечення від- повідного рівня соціально-економічного розвитку суспільства з урахуванням збалансованості державних фінансів, що реалізується через інститути бюджетного регулювання, державного фінансового контролю. Державне регулювання в сучасних умовах являє собою макроекономічний регулятор

відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Перспективне прогнозування видатків бюджету є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально- економічного розвитку держави на середньо- та довгострокову перспективу [9].

Варто зазначити, що розвиток системи бюджетного регулювання супроводжувався динамічними змінами, зокрема у сфері державного регулювання видаткової частини. Затяжна рецесія економіки 1990-х років позначилася на накопиченні проблем у бюджетній сфері, відсутність належного досвіду управління відобразилася на тому, що держава одночасно намагалася вирішити питання забезпечення макроекономічної стабілізації, створення стимулів для відновлення економіки та покращення добробуту населення.

Частка лише видатків зведеного бюджету у ВВП у 1996 р. становила 41,90 відсотка, що є високим показником навіть для розвинутих країн. Поступово, реалізуючи заходи макроекономічної стабілізації, було суттєво знижено показник бюджетного дефіциту, проведено боргову реструктуризацію, що дало змогу послабити боргове навантаження на бюджет. У 2000 р. частка видатків зведеного бюджету у ВВП становила 28,40 відсотка, а середнє значення для періоду 2001–2017 рр. – 32,78 відсотка відповідно.

З 2000 р. Україна перебувала у стадії економічного піднесення, у даний час пріоритетом бюджетної політики визнано формування збалансованого бюджету, зниження рівня державного боргу та частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджет задля створення фундаментальних передумов для економічного зростання. На початку десятиліття було запроваджено елементи програмно-цільового методу бюджетного планування, що позитивно відобразилося на якості бюджетного процесу. Показник питомої ваги бюджетних видатків у ВВП у періоді 2001–2005 рр. знизився до значення 28,82 відсотка. Однак внаслідок посилення впливу політичного циклу на процес

формування бюджетних показників зростання видатків соціального спрямування у 2004–2005 рр., які мали постійний характер та проектувались і в наступні періоди, а згодом і фінансової рецесії 2008–2009 рр. значення приведено-го показника видатків зросли до рівня 33,14 відсотка в періоді 2006–2010 рр.

Поступове зростання видатків на обслуговування державного боргу та несприятлива економічна кон'юнктура, а також зростання у 2014–2015 рр. видатків на державну оборону та безпеку в умовах військового конфлікту призвели до збільшення частки бюджетних видатків у валовому внутрішньому продукті до 34,01 відсотка у 2011–2015 рр. Своєю чергою, збільшення видатків бюджету потребувало зростання дохідної частини, що проявилось в посиленні податкового навантаження на економіку та ролі Національного банку у формуванні доходів бюджету за рахунок пере-рахування частини прибутку. За результатами проведеного аналізу виявлено, що в часи рецесії, яка тривала 4 роки в періоді 1996–2000 рр. і 3,5 року в періоді 2011–2015 рр., середнє значення темпу приросту видатків зведеного бюджету було нижчим від індексу споживчих цін.

Відповідні значення наведених показників у першому випадку становили 16,47 та 22,96 відсотка, у другому – 12,91 та 13,82 відсотка відповідно. Представлений факт засвідчує, що в наведених періодах відбувалося падіння реальних доходів населення внаслідок недостатнього рівня фінансових ресурсів держави для індексації державних соціальних стандартів. Натомість, у періодах економічного зростання: 2001–2005 та 2006–2010 рр. (за винятком 2009 р.) середній темп зростання видаткової частини бюджету відчутно переважав індекс споживчих цін: 24,57 проти 8,10 відсотка в першому представленому періоді та 22,36 проти 14,48 відсотка у другому.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКІСНОГО РІВНЯ СИСТЕМИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Недоліки бюджетного регулювання в Україні

На сучасному етапі розвитку бюджетної системи необхідним є визначення впливу податкового навантаження на доходи зведеного бюджету та зростання реального валового внутрішнього продукту, а також впливу централізації видатків бюджету на економічне зростання, суттєву роль відіграє виявлення взаємозв'язку між зазначеними показниками з лагами у часі.

Важливим інструментом впливу на розвиток економіки і соціальної сфери є бюджет, позитивний вплив бюджетних видатків на темпи економічного зростання в цілому у державі та регіонах досягається не тільки за рахунок обсягів ресурсів, а й з врахуванням виваженої структури бюджетних видатків. Вибір відповідних шляхів бюджетного регулювання, їх ефективність залежать від низки чинників, зокрема, стану економічного розвитку держави, рівнем та тенденціями розвитку інституційного середовища та інфраструктури, функціонуванням певних технологічних укладів, розвиненістю та тенденціями розвитку суспільства, системи державного управління, забезпеченість людськими, матеріальними ресурсами, науковим потенціалом.

Проведення ефективної бюджетної політики, яка є одним з основних інструментів забезпечення соціально-економічного зростання, передбачає спрямування коштів на реалізацію таких пріоритетних завдань, які мають розв'язувати найбільш вагомі завдання для країни, у тому числі розвиток людського капіталу, сприяння розробці та запровадженню наукоємних, інноваційних, конкурентоспроможних технологій. Для посилення впливу видаткової частини бюджету на економічне зростання на сучасному етапі, необхідним є розробка та запровадження науково-обґрунтованих методів визначення обсягів, пріоритетних напрямів та структури ресурсів бюджету, встановлення відповідних вагових показників, запровадження механізму

відбору бюджетних програм та порядку використання коштів для їх фінансування, у тому числі тих, що фінансуються за рахунок субвенцій на виконання інвестиційних проектів.

Доцільним є удосконалення механізму посилення впливу держави на економічний розвиток шляхом подальшого розвитку програмно-цільового методу планування бюджету в частині переходу від управління видатками до управління відповідними результатами.

Розробка і реалізація ефективної державної політики у сфері видатків бюджету вимагає запровадження перспективного бюджетного планування як необхідної передумови досягнення сталого соціально-економічного зростання. Застосування перспективного прогнозування та планування у бюджетному процесі надає можливість узгодити політику у сфері доходів, видатків, дефіциту (профіциту) бюджету у коротко-, середньо- та довгостроковому періодах і перейти до формування довгострокової бюджетної політики, що є передумовою для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку в Україні. Перспективне бюджетне планування на основі програмно-цільового підходу надає можливість встановлювати більш чіткі пріоритети у сфері бюджетних видатків, розробляти і реалізовувати стабільну бюджетну політику, посилити бюджетний контроль та підвищити відповідальність головних розпорядників за розподілом і використанням бюджетних коштів.

Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення стадій бюджетного процесу щодо запровадження елементів середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Зазначене, безперечно, буде сприяти підвищенню позитивного впливу бюджетної політики у сфері видатків на збереження і розвиток людського і соціального капіталу, та як передумови підвищення життєвого рівня та добробуту населення - економічне зростання [77].

На даний час відбувається процес подальшого удосконалення програмно-цільового методу планування бюджету; необхідним є поглиблення застосування зазначеного методу як складової системи перспективного бюджетного планування. Впровадження програмно-цільового методу у бюджетний процес, як нової філософії складання бюджету, розпочато із 2002 року із прийняттям Урядом Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі, якою визначено мету, основні принципи і елементи програмно-цільового методу, етапи реалізації Концепції. Програмно-цільовий підхід передбачає складання бюджету в розрізі бюджетних програм з визначенням їх відповідальних виконавців - головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетні програми формуються із врахуванням систематизованого переліку заходів, що забезпечують досягнення відповідних мети, завдань та напрямів, закріплених паспортом бюджетної програми; визначення загальної мети кожної бюджетної програми, що включає цілі і завдання програми на короткостроковий, а також на довго- та середньостроковий періоди. Метою запровадження програмно-цільового методу є встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання на основі визначених цілей та результативних показників. Зазначене повинно відбуватися на основі ретельного аналізу необхідних і можливих бюджетних ресурсів для фінансування програми у плановому та наступних роках і очікуваного результату від реалізації бюджетної програми. Вищенаведене передбачає розробку кількісних та якісних показників результативності – критеріїв оцінки і аналізу бюджетних програм щодо обсягів затрат, досягнення необхідних результатів, рівня ефективності і якості, які характеризують результати виконання програми та дають змогу здійснити оцінку використання бюджетних коштів. Результативні показники умовно поділяються на такі групи: показники затрат, що визначають обсяг затрат бюджетних коштів на реалізацію бюджетної програми; показники продукту, що вказують на обсяг виробленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг у результаті виконання програми, зокрема, кількість виробленого продукту або наданих послуг, кількість споживачів

товарів, робіт, послуг; показники ефективності, що відображають кількість створеного продукту на одиницю затрат бюджетних ресурсів; показники якості вироблених товарів, виконаних робіт, наданих послуг. За допомогою аналізу результативності бюджетної програми визначаються причини неефективної чи недостатньо ефективної її реалізації та пропонуються заходи, необхідні для покращання організації її виконання, а також з урахуванням економічної пріоритетності даної бюджетної програми оцінюються особливості її реалізації у наступних планових періодах [76].

Одним з елементів програмно-цільового методу є паспорт бюджетної програми, який визначає суму коштів, необхідних для виконання бюджетної програми, законодавчі підстави її реалізації, мету, завдання, напрями діяльності, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики, на підставі яких здійснюється контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів і аналіз виконання бюджетної програми, формування цих коштів за кожною бюджетною програмою починається на етапі складання проекту Державного бюджету України; проекти паспортів бюджетних програм готуються всіма розпорядниками бюджетних коштів на стадії підготовки та подання бюджетних запитів, а після затвердження державного бюджету вони уточнюються відповідно до затверджених бюджетних призначень.

Паспорт бюджетної програми визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період, на основі яких здійснюється контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів і аналіз виконання бюджетної програми.

Отже, одним з основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, зокрема шляхом складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до середньострокових пріоритетів;

розробки та затвердження паспортів бюджетних програм, складання звітів про їх виконання; здійснення управління бюджетними коштами у межах встановлених бюджетних повноважень та проведення оцінки ефективності бюджетних програм, внутрішнього фінансового контролю за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів.

3.2. Пріоритетні напрями розвитку бюджетної системи України

Доцільним є подальше проведення консолідації фінансової політики з метою відновлення достатнього рівня стійкості системи державних фінансів з огляду на те, що система державних фінансів таких європейських країн, як Ірландія, Португалія, Іспанія, Греція зазнала найбільшого розбалансування в період економічних трансформацій. Необхідність підтримки фінансово- банківських інституцій, належного рівня платоспроможного попиту населення, обмежені можливості проведення компенсаторної податкової політики обумовили значне зростання показників дефіциту бюджету. Середньозважений показник частки бюджетного дефіциту у валовому внутрішньому продукті за період 2008–2016 років у США становив 8,8 відсотка, в Японії – 8,4 відсотка, в Греції, Індії – 8,3 відсотка, Іспанії – 8,2 відсотка, Великій Британії – 7,5 відсотка, Португалії - 6,7 відсотка. Під час розробки методологічної бази для удосконалення механізму використання бюджетного дефіциту доцільно враховувати відповідний досвід у частині спрямування залучених джерел покриття дефіциту на інноваційно-інвестиційні програми. Активне використання дефіциту бюджету як інструменту економічного зростання шляхом зниження рівня податкового навантаження та збереження значень показника державних видатків у валовому внутрішньому продукті на докризовому рівні зафіксовано у Франції, Великій Британії, Німеччині, США, Японії, Китаї, Індії, Росії. Реалізація зазначеного спрямована на стимулювання високого рівня зайнятості, сукупного попиту та пропозиції, структурних зрушень економіки, збільшення її високотехнологічної складової,

проведення ефективної соціальної політики з урахуванням циклічності економічного розвитку та показників боргової стійкості. З метою підвищення ефективності фінансово-бюджетної політики країни, що входять до складу Великої двадцятки підвищують рівень координації у сфері використання бюджетно-податкових та монетарних інструментів регулювання соціально-економічного розвитку, сприяють реформуванню глобальних інститутів у світовій економіці, збільшують норми резервування та страхування капіталу. Основними напрямками вдосконалення бюджетної політики у сфері використання дефіциту бюджету на середньострокову перспективу є забезпечення збалансованості бюджету у ході економічного циклу, зменшення питомої ваги державного боргу у валовому внутрішньому продукті, підвищення якості середньострокового бюджетного планування, посилення дієвості бюджетних механізмів. Накопичений світовий досвід управління бюджетним дефіцитом показує, що намагання обмежити рівень дефіциту бюджету без врахування стану соціально- економічного розвитку поглиблює структурні дисбаланси фінансової системи країни. Доцільним є використання дефіциту бюджету як інструменту стимулювання економічного зростання в умовах економічних трансформацій. Натомість, в період економічного підйому та постстабілізаційного розвитку економіки пріоритетним напрямом реалізації бюджетної політики на середньострокову перспективу є зменшення показника дефіциту бюджету, боргового навантаження на бюджет. Кошти залучені на фінансування дефіциту бюджету спрямовуються в реальний сектор економіки, використання бюджетного дефіциту як інструменту фінансового регулювання, орієнтоване на підвищення стимулюючої функції бюджету та протидії негативним наслідкам рецесії економіки. З початком фінансово-економічної кризи уряд США активно підтримує як фінансово- банківський так і реальний сектор економіки – придбання та додаткове збільшення власного капіталу іпотечних агентств «Fannie Mae» та «Freddie Mac», автомобільного концерну «General Motors» в умовах кризових трансформацій засвідчив пріоритет економічної політики країни у підтримці макроекономічної стабільності. Крім того, проводиться рекапіталізація банків, надаються стабілізуючі кредити, державні гарантії по проблемним

кредитам. Водночас, слід звернути увагу на той факт, що США підходять до питання підтримки економіки виважено – вливаючи значний капітал у економіку розраховується та контролюється ефективність такого вкладення. Стимулювання реального сектору економіки здійснюється шляхом першочергової підтримки тих галузей, які орієнтовані на внутрішній попит та забезпечення зайнятості. Необхідно зауважити, що неокейнсіанський підхід, який взято за основу при розробці та реалізації антикризових заходів США значну увагу приділяє аналізу ролі держави в регулюванні інвестиційних процесів. Необхідно відзначити, що одним із вагомих пріоритетів фінансової політики більшості розвинених країн світу на середньострокову перспективу на сучасному етапі розвитку соціально-економічних процесів є зниження рівня державного боргу та боргового навантаження на бюджет. У роки економічної рецесії та подальшого відновлення економіки рівень державного боргу суттєво підвищився, що викликано необхідністю додаткових видатків із бюджету з метою стимулювання економічного розвитку з одночасним зниженням обсягу бюджетних доходів [5]. Важливим етапом у сфері державного фінансового регулювання стало підписання країнами-членами Європейського Союзу «Договору про стабільність, координацію і управління в Економічному та Валютному союзі» або «Бюджетний пакт», учасниками якого являються всі члени Європейського союзу, за виключенням Чехії та Великобританії. Даним актом визначено ряд важливих напрямів фінансового регулювання економіки, які мають на меті посилити ефективність впливу держави на соціально-економічні процеси, зокрема було встановлено бюджетно-податкові обмеження та правила: правило збалансованого бюджету та правило бюджетного скорочення. Підхід розвинутих країн до реалізації заходів бюджетного регулювання є важливим з позиції необхідності оцінки впливу бюджетної політики на динаміку економічного розвитку на різних стадіях економічного циклу завдяки їх багаторічному досвіду прогнозування бюджетних показників. Пріоритетним напрямом бюджетної політики країн Європейського Союзу є забезпечення стійкості системи державних фінансів, сприяння досягненню фінансової рівноваги. З метою реалізації зазначеного було

підвищено ставки податків на споживання, розширено базу оподаткування податків на доходи і прибуток, зменшено чисельність державних службовців, запроваджено мораторій на індексацію соціальних виплат. Особливої значущості набувають питання підвищення ефективності бюджетних видатків. Задля посилення дієвості заходів бюджетного регулювання необхідним є проведення системних реформ у сфері державних фінансів.

На сучасному етапі розвитку економічної системи, механізм міжбюджетних відносин знаходиться в процесі інституційних перетворень, що зумовлено потребами вирішення основних питань соціального та економічного забезпечення адміністративно-територіальних одиниць та країни в цілому, зменшення ступеню дисбалансів у розвитку територіальних громад через підвищення ефективності системи регулювання фінансовими ресурсами місцевого самоврядування. Середнє значення питомої ваги доходної частини місцевих бюджетів з врахуванням міжбюджетних трансфертів у валовому внутрішньому продукті за період 1996—2017 років становить 13,90 відсотка, в тому числі у 1996—2000 роках — 13,78 відсотка, у 2001—2005 роках — 12,24 відсотка, у 2006—2010 роках — 14,58 відсотка, у 2011—2017 роках — 15,0 відсотків, при цьому частка міжбюджетних трансфертів у структурі їх доходів за відповідний період складає 43,17 відсотка та має тенденцію до зростання. Забезпечення принципів ефективного функціонування бюджетної системи на рівні місцевого самоврядування визначає необхідність збільшення джерел формування доходів місцевих бюджетів та здійснення їх видаткових повноважень відповідно до бюджетних програм економічного розвитку. Важливим є інтенсифікація процесів бюджетної децентралізації та раціональне використання системи вирівнювання податкоспроможності територій, що дозволить підвищити фінансову самостійність місцевих бюджетів. Для реалізації принципів ефективного функціонування бюджетної системи на місцевому рівні, необхідно забезпечити належне фінансування відповідних суспільних потреб, виходячи із основних соціально-економічних завдань територій та країни на основі дієвого бюджетного планування та результативного використання бюджетних коштів. Створення

належних фінансових умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень, формування збалансованої системи їх фінансового забезпечення потребує відповідних підходів до визначення пріоритетів бюджетної політики щодо взаємовідносин державного та місцевих бюджетів. Ефективним напрямом розвитку та удосконалення системи бюджетного вирівнювання є використання показників податкоспроможності території.

Доцільним є запровадження відповідних стандартів фінансового забезпечення місцевого самоврядування, досягнення оптимального рівня розподілу фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами з метою підвищення рівня фінансової спроможності, зміцнення податкового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць, удосконалення системи планування показників місцевих бюджетів та їх прогнозування на середньострокову перспективу. Досягнення ефективності бюджетного регулювання потребує узгодження цілей, завдань та інструментів фінансово-економічного планування та прогнозування, підвищення якості механізму визначення індикативних значень результативних показників бюджетних програм економічного розвитку. Вагомим інструментом забезпечення стійкості та стабільності функціонування економіки країни є бюджетна стратегія, яка дозволяє сформувати умови для сталого економічного зростання, модернізації економіки і соціальної сфери, підвищити рівень і якість життя населення, забезпечити досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни.

Важливого значення набуває необхідність формування бюджетної стратегії країни на основі врахування впливу екзогенних та ендогенних факторів економічного зростання. Бюджетна стратегія є вагомим інструментом забезпечення довгострокової збалансованості, стійкості та стабільності функціонування фінансово-економічної системи, що надає можливість створити умови для сталого економічного зростання, модернізації економіки і соціальної сфери, підвищення рівня і якості життя населення, досягнення цілей соціально-економічного розвитку країни. Пріоритетними завданнями у бюджетній сфері

мають бути підвищення ефективності бюджетної політики, впровадження стимулюючих заходів, спрямованих на активізацію економічної діяльності.

Реалізація бюджетної стратегії в умовах економічних перетворень передбачає створення передумов для економічного зростання на основі розвитку системи фінансово- економічних відносин, ефективного управління державними фінансами, забезпечення узгодженості фіскальної та економічної політики, соціального і економічного розвитку країни на основі середньострокового бюджетного планування, прозорості та реалістичності формування бюджетів всіх рівнів, дієвості контролю та аудиту ефективності використання бюджетних коштів.

З метою посилення результативності бюджетної політики важливим є впровадження підходів до забезпечення довгострокової збалансованості бюджетної системи, які ґрунтуються на основі зменшення показників структурного дефіциту бюджету та боргового навантаження на бюджет, підвищення фіскальної ефективності податкової системи, що з урахуванням раціональної політики в системі формування бюджетних видатків дозволить сформувати дієвий інструментарій економічного розвитку країни. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення бюджетного процесу щодо запровадження середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Одним з основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні бюджетні періоди відповідно до напрямів розвитку галузі, підвищення якісного рівня розробки паспортів та інтегральної оцінки виконання бюджетних програм. підготовки бюджетних запитів, здійснення моніторингу бюджетної результативності. В умовах обмеженості фінансових ресурсів вагомим завданням бюджетної стратегії є спрямування видатків на пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку країни, обґрунтування цілей, завдань та принципів

бюджетної політики, узгодження фінансових можливостей бюджету щодо їх реалізації в межах бюджетних періодів.

Динамічна трансформація економічної системи визначає необхідність збалансування бюджетів усіх рівнів з урахуванням циклічних коливань реального валового внутрішнього продукту, індексу споживчих цін, державного боргу, валютного курсу. Доцільним є формування бюджетної політики на основі засад, що передбачають стабільність, передбачуваність податкового регулювання, обмеження бюджетного дефіциту та державного боргу, формування бюджету з урахуванням прогнозу основних фінансово-економічних показників, що покладені в основу бюджетного планування. Регулювання дефіциту бюджету необхідно здійснювати з урахуванням динаміки значень показників фінансової та боргової стійкості країни. Важливим є формування прогнозних показників бюджетного дефіциту виходячи із засад макроекономічної стабільності, обґрунтованості обсягу та структури джерел фінансування дефіциту бюджету.

В умовах економічних перетворень доцільно використовувати дефіцит бюджету як інструмент стимулювання економічного розвитку, в період економічного зростання важливим є зменшення його рівня або формування бюджету із профіцитом. Доцільним є використання механізму дефіцитного фінансування, спрямованого на досягнення відповідної результативності економіки та реалізацію довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку країни.-

Важливим є встановлення зв'язку річного та середньострокового бюджетного планування, розвиток програмно-цільового методу бюджетування з врахуванням змін прожиткового мінімуму, тарифів на енергоносії, інших показників, необхідних для планування видатків за бюджетними програмами, термін виконання яких більше одного року. Визначальним у цьому напрямі є підвищення ефективності бюджетних видатків, що відбуватиметься на основі визначення їх пріоритетності та оцінки ступеня досягнення очікуваних результатів. Важливим напрямом формування бюджетів направлених на забезпечення економічного розвитку країни є підтримка інноваційних та інвестиційних проектів, підвищення

частки капітальних витрат у державному та приватному секторах економіки. З метою забезпечення стійкого економічного зростання, доцільним є визначення основних засад формування бюджетної політики в системі економічного розвитку країни, які полягають у поєднанні складових адаптивної інституційної архітектури бюджетної системи та інструментів фіскального регулювання, оптимізації структури доходів і видатків бюджету, системи міжбюджетних відносин й середньострокового бюджетного планування та прогнозування, на основі встановлення взаємозв'язку між тенденціями фінансової глобалізації та пріоритетами державної фінансової політики.

Вагомим значення набувають питання системного удосконалення механізмів взаємодії між бюджетною, податковою, митною, борговою та грошово-кредитною політикою. З метою досягнення синергетичного розвитку фінансових інститутів, які здійснюють бюджетне регулювання, необхідно забезпечити координацію цілей та завдань усіх учасників бюджетного процесу. Дієвим є використання програмно-цільового методу планування бюджету, що дозволить відстежувати ефективність і результативність використання бюджетних коштів шляхом проведення моніторингу та оцінки виконання бюджетних програм. В умовах економічних перетворень доцільним є використання інструментів бюджетно-податкового регулювання, що дозволить забезпечити макроекономічну стабілізацію та сформувати позитивний вплив на економічне зростання.

Вагомим є підвищення регуляторного потенціалу податкового механізму в процесі стимулюванні внутрішнього попиту, інвестиційного клімату, інституційних перетворень бюджетної системи. Утримання рівня державного боргу в межах прийнятних для сталого економічного розвитку та забезпечення платоспроможності держави, передбачає оптимізацію його обсягів, структури, джерел обслуговування. Доцільним є удосконалення механізму залучення та використання зовнішніх фінансових ресурсів, розробка довгострокової стратегії управління державним боргом [7].

Пріоритетним завданням державних органів управління та місцевого самоврядування є зміцнення фінансово-економічного потенціалу територій, що

потребує запровадження системи ефективного бюджетного регулювання, визначення пріоритетів бюджетної політики у сфері міжбюджетних відносин, оптимального поєднання місцевих та загальнодержавних інтересів. Важливим завданням бюджетного механізму є трансформація бюджетних ресурсів у чинник економічного зростання.

Бюджетні кошти повинні бути важливим джерелом інвестицій, що сприятиме підвищенню рівня суспільного розвитку. Вагомі підходи до інституційних перетворень системи бюджетного регулювання як складової соціально-економічного розвитку країни сприятимуть підвищенню ефективності та дієвості функціонування державних та місцевих фінансів. Бюджетна політика є одним з дієвих інструментів впливу на динаміку та якісний рівень соціально-економічного розвитку країни. Використання інструментів та важелів бюджетного механізму має здійснюватись з урахуванням впливу сукупності економічних, інституційних та соціальних факторів.

Бюджетна політика є ваговою складовою державного регулювання циклічних коливань економіки, важливим є забезпечення поступової адаптації бюджетного механізму до змін економічного середовища. В умовах трансформації економіки, посилюється роль бюджетної системи для досягнення макроекономічної стабілізації та подальшого відновлення економічного зростання. Бюджетна політика як інструмент державного регулювання економічного розвитку полягає в реалізації низки фінансових заходів з метою досягнення відповідних соціально-економічних цілей розвитку країни, з врахуванням необхідності оптимізації управління державними фінансами, зменшення рівня дефіциту бюджету й темпів зростання державного боргу, підвищення ефективності фіскального регулювання, розробки планів та прогнозів основних бюджетних показників, забезпечення інноваційного спрямування наявних бюджетних коштів та проведенням контролю за їх використанням. Важливим є удосконалення механізму бюджетного регулювання для стимулювання зайнятості населення, сукупного попиту, підвищення дієвості системи державного інвестування,

проведення відповідної соціальної політики виходячи з трансформаційних перетворень економіки.

За умов структурних економічних перетворень та посилення інтеграційних процесів, інституційна модернізація бюджетної політики передбачає необхідність формування розвиненої архітекτονіки фінансових відносин. Важливе місце в моделі інституційної архітектоники бюджетного процесу посідають адаптивні інструменти реалізації бюджетного регулювання, які є сукупністю заходів, що координують діяльність державних органів управління та визначають пріоритети їх функціонування.

Процес інтеграції бюджетних моделей суспільного розвитку визначає необхідність комплексного поєднання інструментів бюджетного планування та прогнозування, бюджетного регулювання, внутрішнього фінансового контролю, моніторингу виконання бюджету. Доцільним є формування інституційних засад транспарентності бюджетного процесу, критеріїв бюджетно-податкової прозорості, що забезпечить належний рівень державного фінансового контролю та аудиту за ефективністю здійснення бюджетних видатків. Бюджетна стратегія повинна бути спрямована на відповідні економічні перетворення, ендогенні чинники економічного зростання. При цьому бюджет як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного та соціального розвитку країни. Бюджетна політика як складова регулювання суспільного розвитку є сукупністю фінансових відносин, інституційного забезпечення щодо формування та використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень.

Довгострокова збалансованість бюджету характеризує показники виконання дохідної та видаткової частини бюджету, частку дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів у загальній сумі видаткової частини відповідного бюджету, рівень податкового навантаження на економічну систему, фінансування дефіциту бюджету та державного боргу. Рівень збалансованості бюджетного регулювання впливає як одночасно, так і з лагами у

часі, на інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи, що відображає можливість своєчасного виконання фінансових зобов'язань державними органами управління та місцевого самоврядування.

Важливим є розробка обґрунтованих засад перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему, визначення пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів та реалізація низки заходів щодо досягнення економічного зростання та стратегічних цілей суспільного розвитку.

Основні напрями бюджетної політики мають формуватися із пріоритетів, які визначають дієвий інноваційний розвиток економіки, вагомим механізмом реалізації цього має стати бюджет розвитку. Доцільним є впровадження стратегічного планування у роботу головних розпорядників бюджетних коштів та складання ними відповідних планів діяльності на поточний і наступні три бюджетні періоди, спрямовані на результат з метою посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення встановлених цілей, упорядкування і підвищення результативності та ефективності державних видатків.

Формування бюджетної політики на середньострокову перспективу дозволяє визначати стратегічні цілі бюджетної політики, забезпечити прозорість і відкритість щодо досягнення соціально-економічних завдань протягом запланованого періоду, досягати реалістичних прогнозів доходів бюджету; встановлювати основні пріоритети у сфері бюджетних видатків, забезпечувати своєчасне корегування бюджетної політики, посилити державний фінансовий контроль за реалізацією цілей, встановлених основними напрямами бюджетної політики, відповідальність головних розпорядників бюджетних коштів за ефективністю використання бюджетних коштів. Вагомим є проведення відповідної оцінки рівня дієвості та ефективності бюджетної політики, у тому числі в розрізі напрямів її дії із встановленням відповідних критеріїв оцінювання, зокрема це показники виконання планових рівнів доходів бюджету та видаткових зобов'язань, співвідношення зростання доходів та видатків бюджету, розміри та динаміка змін дефіциту бюджету та державного боргу країни, росту валового внутрішнього

продукту, рівень внутрішнього споживання та рівень безробіття, збільшення фонду оплати праці працівників. Застосування макроекономічних показників у якості критеріїв ефективності є важливим виходячи із взаємовпливу бюджетної політики та загального стану економіки.

Важливим є подальший розвиток інституційних засад бюджетного процесу, у тому числі підвищення обґрунтованості прогнозних показників бюджету, системи управління державним боргом, упорядкування кількості головних розпорядників бюджетних коштів, посилення бюджетної прозорості, ефективності планування видатків бюджету. Розвиток суспільства на цьому етапі вимагає використання бюджетної політики як дійового інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин. Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики, у тому числі на середньострокову перспективу виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного регулювання у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування економічної та бюджетної системи в цілому.

Бюджетна політика, що реалізується через систему бюджетних механізмів забезпечує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Бюджетний механізм та реалізація відповідної політики у сфері державних фінансів із використанням регулюючих можливостей бюджету є вагомими інструментами впливу держави на розвиток економіки, забезпечення необхідного рівня соціальних стандартів. Особливо вагомого значення набуває бюджетний механізм за умови трансформаційних перетворень економіки та необхідності її стабілізації в умовах фінансово-економічної рецесії. Економічна сутність бюджетної політики в якості інструменту регулювання економічного розвитку полягає у використанні бюджетної архітекtonіки, яка визначається оптимальними співвідношеннями між елементами бюджетної системи для впливу на динаміку економічного зростання.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Система бюджетного регулювання є важливою складовою економічної політики держави, яка впливає (конструктивно або деструктивно) на трансформацію ринкових структур у межах національної економіки. Під трансформацією ринкових структур ми розуміємо форму розвитку останніх, пов'язану з постійним перетворенням з одного їх типу на інший під впливом об'єктивних (глобалізація, розвиток виробничих та інформаційних технологій, зміна форм і методів ведення конкурентної боротьби) та суб'єктивних (опортуністична поведінка окремих господарюючих суб'єктів, дії органів влади й управління, вплив неформальних інститутів та інституцій) чинників.

Бюджетне регулювання – один із найважливіших економічних методів державного регулювання (повніше – фінансово-бюджетне регулювання). Сутність його в тому, що держава встановлює оподаткування та державні витрати з таким розрахунком, щоб вони могли гасити коливання економічного циклу, сприяли високому рівню зайнятості, обмежували інфляцію або пом'якшували дефляцію.

Середній показник питомої ваги податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті України у 2002—2017 роках склав 23,12 відсотка, в загальній структурі доходів зведеного бюджету — 76,5 відсотка, що свідчить про вагому роль податкової системи в бюджетному регулюванні економічного розвитку. Важливим є удосконалення податкової та митної політики, що передбачає формування прозорої та стабільної системи фінансових відносин, яка забезпечуватиме виконання дохідної частини бюджету в коротко- та середньостроковому періоді. Спостерігається тенденція до зростання частки видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті, середнє значення якої за період 1996—2016 роки складає 32,14 відсотка, у тому числі у 1996—2000 роках — 32,78 відсотка, 2001—2005 роках — 28,72 відсотка, 2006—2010 роках — 33,03 відсотка, 2011—2017 роках — 34,03 відсотка.

З метою створення передумов для стійкого економічного зростання, яке базуватиметься на інноваційно-інвестиційній основі, важливим є удосконалення системи середньо- та довгострокового бюджетного планування та прогнозування, визначення раціонального обсягу та структури видатків бюджету, забезпечення ефективного їх впливу на соціально-економічний розвиток країни. Доцільним є збільшення видаткової частини бюджету в періоди економічного спаду з врахуванням використання обґрунтованого показника дефіциту бюджету. Зростає середнє значення питомої ваги видатків бюджету на обслуговування державного боргу у валовому внутрішньому продукті, що у 2012—2017 роках становив 3,22 відсотка. Зазначене, відображає необхідність здійснення виваженої бюджетної політики в системі регулювання бюджетних видатків, у тому числі упорядкування боргової політики щодо збалансування державного бюджету, розроблення середньострокової боргової стратегії з урахуванням впливу фінансово-економічних чинників.

Важливим є подальший розвиток інституційних засад бюджетного процесу, у тому числі підвищення обґрунтованості прогнозних показників бюджету, системи управління державним боргом, упорядкування кількості головних розпорядників бюджетних коштів, посилення бюджетної прозорості, ефективності планування видатків бюджету. Розвиток суспільства на цьому етапі вимагає використання бюджетної політики як дійового інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин. Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики, у тому числі на середньострокову перспективу виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного регулювання у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування економічної та бюджетної системи в цілому.

Важливим є подальший розвиток інституційних засад бюджетного процесу, у тому числі підвищення обґрунтованості прогнозних показників бюджету, системи управління державним боргом, упорядкування кількості головних

розпорядників бюджетних коштів, посилення бюджетної прозорості, ефективності планування видатків бюджету. Розвиток суспільства на цьому етапі вимагає використання бюджетної політики як дійового інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин. Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики, у тому числі на середньострокову перспективу виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного регулювання у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування економічної та бюджетної системи в цілому.

Доцільним є запровадження відповідних стандартів фінансового забезпечення місцевого самоврядування, досягнення оптимального рівня розподілу фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами з метою підвищення рівня фінансової спроможності, зміцнення податкового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць, удосконалення системи планування показників місцевих бюджетів та їх прогнозування на середньострокову перспективу. Досягнення ефективності бюджетного регулювання потребує узгодження цілей, завдань та інструментів фінансово-економічного планування та прогнозування, підвищення якості механізму визначення індикативних значень результативних показників бюджетних програм економічного розвитку. Вагомим інструментом забезпечення стійкості та стабільності функціонування економіки країни є бюджетна стратегія, яка дозволяє сформувати умови для сталого економічного зростання, модернізації економіки і соціальної сфери, підвищити рівень і якість життя населення, забезпечити досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.Л. Західна фінансова думка про природу державних фінансів // Фінанси України. 1996.-№9.
2. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу у ХХ столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). - Львів: Каменяр, 2000.
3. Аптекар С., Краснова В. Про формування місцевих бюджетів / С.Аптекар, В.Краснова // Економіка України. – 1994. – №4. – С. 42 – 47.
4. Афанасьев М. П. Основы бюджетной системы. – М.: ГУ-ВШЭ, 2009.
5. Базилевич В. Д. Державні фінанси : Навч.посібник. – 2-ге вид.,доп.і перероб. – К. : Атіка, 2004. – 368с.
6. Беседін В.Ф. Теоретичні засади прогнозування доходів бюджету. Економіка України: проблеми економічного розвитку, К.: НДЕІ -2007.
7. Боринець С.Я. Міжнародні фінанси. – К.: Знання – Прес, 2002. – 311 с.
8. Брайчева Т.В. Государственные финансы. – СПб: Питер, 2001. – 288 с.
9. Бутаков Д.Д. Реформирование бюджетных систем: опыт восточной Европы // Финансы. – 2000. – № 9. – С. 53-56.
10. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Урядовий кур'єр. – 17 серпня 2010. – № 151.
11. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.] / ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. – К., 2017. – 92 с.
12. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, М.Д. Пасічний, Т.І. Крикун та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. – К.: Глобус-Пресс, 2018. – 352 с.
13. Василик О. Д. Державні фінанси України за часів Володимира Великого / О.Д.Василик // Фінанси України. – 2002. – №1. – С. 138–141.
14. Василик О.Д. Державні фінанси України: Підручник. — К.: НІОС, 2002. — 606 с.

15. Волков А. Северные страны на рубеже тысячелетия // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2002. – № 6. – С. 24-26.
16. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / за ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.
17. Дяченко Я. Я. Пріоритетні напрями державного впливу на формування доходів бюджету / Я. Я. Дяченко, Л. М. Колесник, А. М. Цугунян // *Фінанси України*. – 2008. – С. 9 – 15.
18. Дяченко Я. Я. Детінізація доходів у системі механізму розв'язання проблеми бюджетної політики / Я. Я. Дяченко // *Наукові праці НДФІ*. – 2006. – №2 (35). – С. 108–114.
19. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В. М. Гейця. – К. : Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. – 1008 с.
20. Єпіфанов А. О., Сало І. В., Д'яконова І. І. Бюджет і фінансова політика України: Навч. посібник. — К.: Наук. думка, 1999. — 303 с.
21. Єпіфанов А.О. Бюджет України : монографія : у 2 кн. / А. О. Єпіфанов, І. І. Д'яконова, І. В. Сало. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, – Книга перша : Бюджет – головна ланка фінансів держави. – 2010. – 201 с.
22. Закон України „Про Державний бюджет України на 2013 рік” / Верховна Рада України [Електронний ресурс].
23. Закон України „Про Державний бюджет України на 2014 рік” / Верховна Рада України [Електронний ресурс].
24. Закон України „Про Державний бюджет України на 2015 рік” / Верховна Рада України [Електронний ресурс].
25. Закон України „Про Державний бюджет України на 2016 рік” / Верховна Рада України [Електронний ресурс].
26. Закон України „Про Державний бюджет України на 2017 рік” / Верховна Рада України [Електронний ресурс].
27. Закон України „Про Державний бюджет України на 2018 рік” / Верховна Рада України [Електронний ресурс].

28. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання / І. В. Запатріна. – К. : Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. – 528 с.
29. Зварич О. В. Удосконалення практики формування доходів бюджету // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України. Вип. 11 (78) / Наук. ред. І.К.Бондар – К., 2007. – С. 21–25.
30. Зварич О. В. Формування доходів бюджету в сучасних економічних умовах // Фінансово-бюджетна стратегія в сучасних соціально-економічних умовах : Наук.-практ. конф., Київ, 26 лютого 2009 р.(У 2-х ч.) / Редкол. : І. Я.Чугунов (голова) та ін. – К. : НДФІ, 2009. – С. 76–81
31. Иванова К. М. Государственные доходы: сущность, структура, использование. «Экономика и управление» Российский научный журнал, 2007, №2 (28) - С. 38-42.
32. Карлін М.І. Фінанси зарубіжних країн. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.
33. Карлін М.І., Хмарук Ю.В. Проблеми формування доходної бази спеціального фонду державного бюджету України та шляхи їх розв'язання / М.І. Карлін. Ю.В. Хмарук // Фінанси України. – 2010. – №3. – С.13–21.
34. Ковалева Т.М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации. – М. : КНОРУС, 2006. – 208 с.
35. Кодацький В. П. Доходи і витрати Державного бюджету України в сучасних умовах // Економіка. Фінанси. Право. – № 3/2008. – С. 16-17.
36. Крайник О.П. Сучасні підходи до формування місцевих бюджетів / О.П. Крайник // Регіональна економіка: науково-практичний журнал ІРД НАНУ – Львів, 2002. – № 4. – С.65-75.
37. Кучер Г.В. Державні фінансові ресурси. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 612 с.
38. Лопушняк Г. Бюджетні видатки як інструмент державного регулювання соціально- економічного розвитку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik6/fail/+Lopushnjak.pdf>.

39. Луніна І. Бюджетні доходи та податкові повноваження місцевих органів влади / І. Луніна, Н. Фролова // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 37-47.
40. Макогон В. Д. Фінансово-бюджетна політика як складова соціально-економічних перетворень / В. Д. Макогон, І. П. Адаменко // Науковий вісник Полісся. – 2018. – № 2 (14). Ч. 1. С. 129–135.
41. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
42. Мельник П.В. Розвиток податкової системи в перехідній економіці. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2000. – 362 с.
43. Механизмы финансового планирования и составление долгосрочного бюджета для российских муниципалитетов // Т. 1. – М.: Ноу-Хау Фонд.– 2001.– 46 с.
44. Мещерякова О.В. Налоговые системы развитых стран мира (справочник). – М.: Фонд «Правовая культура», 2001. – 240 с.
45. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 240 с.
46. Нова архітектура бюджетної системи України: ризики та можливості для економічного зростання України: аналітична доповідь / О. О. Молдован, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко. – К. : НІСД, 2010. – 72 с.
47. Опарін В.М. Бюджетний процес як предмет бюджетного менеджменту/Бюджетний менеджмент. К.: КНЕУ, 2004. -864 с.
48. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>
49. П'ятаченко Г.О. Удосконалення механізму наповнення дохідної частини бюджету. /Фінанси України. – 2001. - №5. – С.75
50. Падалка В. М., Красноступ Н. І., Крапивка В. І. Економетричне прогнозування бюджетних надходжень // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 89-98.

51. Плотніков О. В. Вплив доходів бюджету на формування Стабілізаційного фонду : світовий досвід / О. В. Плотніков, І. В. Іголкін // *Фінанси України*. – 2006. – № 7. – С. 3 – 11.
52. Плотніков О.В., Іголкін І.В. Вплив доходів бюджету на формування стабілізаційного фонду // *Фінанси України*. – № 7. – 2006.
53. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // *Голос України* від 04.12.2010 - № 229.
54. Полозенко Д.В. Державний бюджет України і його грошове наповнення // *Фінанси України*. - 2004. — № 3. — С. 19-26.
55. Полозенко Д.В. Доходи бюджету України і напрями їх реструктуризації // *Фінанси України*. - 2005. — № 1. — С. 155-157.
56. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2018–2020 роки» від 31.05.2017 р. № 411. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/411-2017-p>
57. Про Основні напрями бюджетної політики на 2012 рік : Постанова Верховної Ради України від 13 травня 2011 року № 3358-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
58. [Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2011 рік](#) [Постанова КМУ](#) від 19 квітня 2010 р. №315
59. Прокофьев С. Е., Макаров А. В. Обеспечение бюджетной прозрачности в зарубежных странах // *Финансы*. – 2010. – № 4. – С. 62–64.
60. Руководство по статистике государственных финансов / МФФ.– 1986.– 447 с.
61. Сафонова Л. Д. Бюджетный менеджмент: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.— К.: КНЕУ, 2001.— 186 с.
62. Селіверстова Л.С. Бюджетна архітектоніка як інструмент розвитку фінансової системи України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 10. С. 5–8.
63. Слухай С. В. Удосконалення формування доходів місцевих бюджетів в Україні / С. В. Слухай, О. В. Гончаренко // *Фінанси України*. – 2007. – № 6. – С. 63–72.

64. Соменков А.Д. Бюджетный контроль в зарубежных странах. – Элиста: АПП Джангар, 1999. – 832 с.
65. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
66. Степанова Г. М. Бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку України / Г. М. Степанова // Бізнес Інформ. - 2017. - № 2. - С. 231-237. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_2_36.
67. Суторміна В. М., Федосов В. М., Рязанова Н. С. Фінанси зарубіжних корпорацій. -К.: Либідь, 1993. – 247с.
68. Теорія фінансів / За ред. О.П.Чернявського, П.В.Мельника, В.М.Мельника. – К.: ДІА, 2000. – 235 с.
69. Фінансова система України. Збірник наукових праць. – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2011. – Випуск 16. – 644 с.
70. Формування і функціонування бюджетної системи України (Монографія) / С. О. Булгакова, О. Т. Колодій, Л. В. Єрмошенко та ін.; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К.: Книга, 2003. – 344 с.
71. Чала Н.Д. Бюджетна система: навч. посіб. / Н. Д. Чала, Л. В. Лазоренко. - К. : Знання, 2010. - 223 с.
72. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни // Вісник КНТЕУ.2018. №3. С.103–116
73. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку // Науковий вісник Полісся. 2018. № 1(13).Ч.1. С. 54-61.
74. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. – К.: НДФІ, 2005. – 259с.
75. Чугунов І.Я., Зварич О.В. Доходи бюджету як складова системи бюджетного регулювання // Наукові праці НДФІ. – 2007. – Вип.1 (38). – С. 3 – 13.

76. Шевчук В. О., Копич Р. І. Вплив бюджету на макроекономічні показники України / В. О. Шевчук, Р. І. Копич // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 3–12.

77. Юрій С. І., Бескид Й. М. Бюджетна система України: Навчальний посібник. – К. – НІОС. – 2000. – 400 с.

ДОДАТКИ

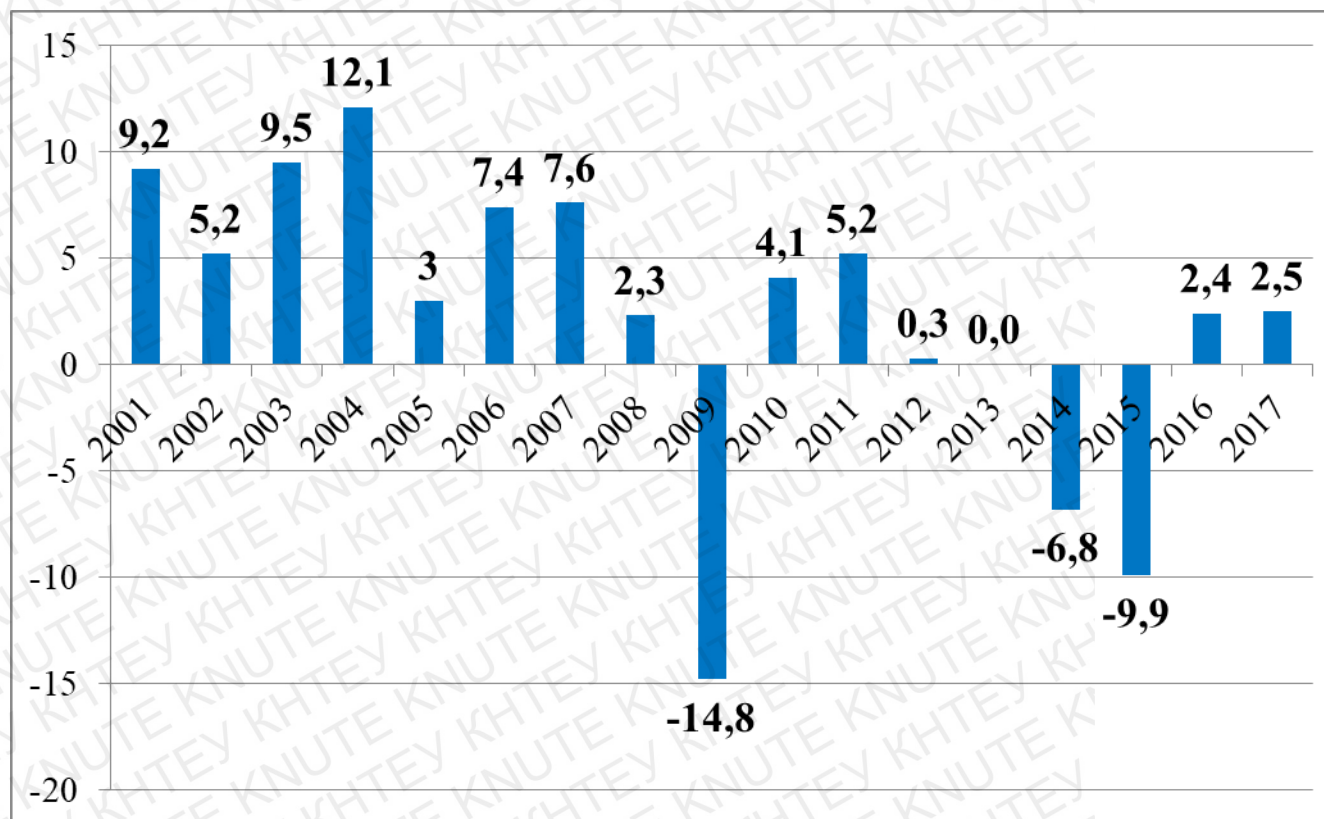
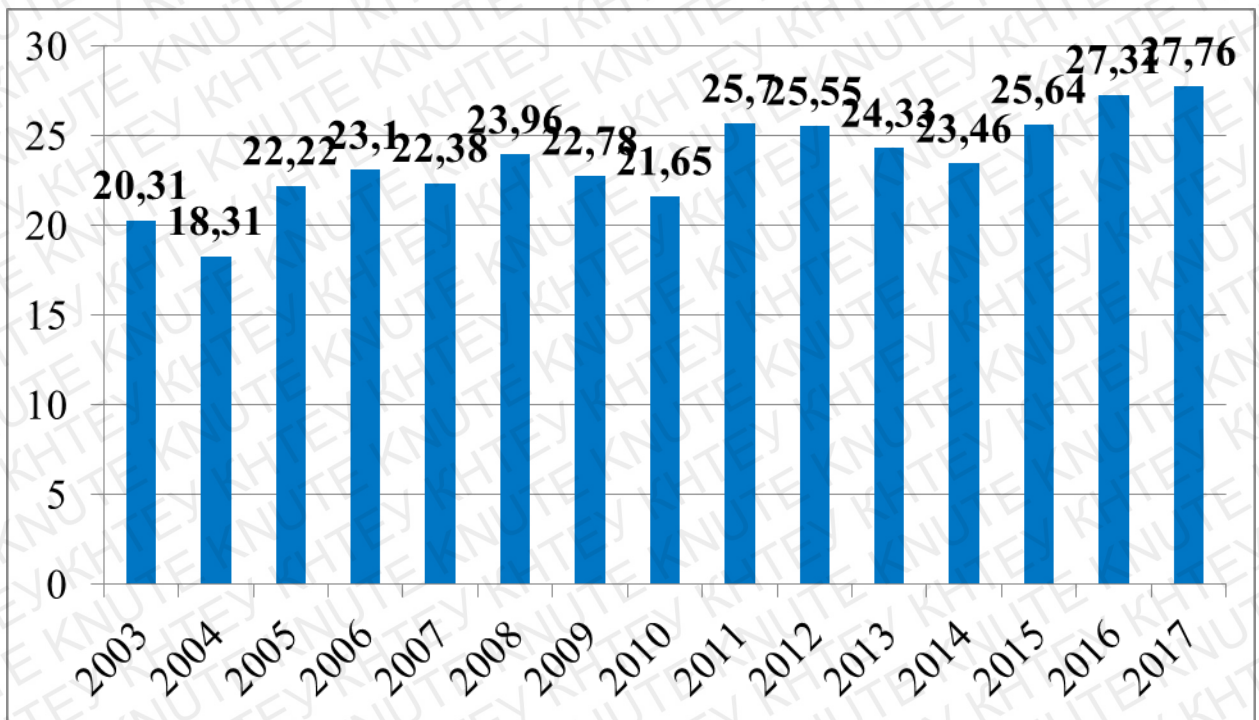

Рис.А. Динаміка реального ВВП за 2001–2017 роки, млрд.грн.

Частка доходів Зведеного бюджету України у ВВП, %

	2001-2005	2006-2010	2011-2015	2016-2017	2001-2017
Податкові надходження	19,78	22,78	24,94	27,54	23,09
Неподаткові надходження	7,14	6,75	5,68	5,23	6,37
Доходи від операцій з капіталом	0,55	0,57	0,14	0,07	0,38
Офіційні трансферти від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	0,09	0,03	0,12	0,12	0,09
Цільові фонди	0,32	0,35	0,05	0,53	0,27
Всього	27,88	30,49	30,93	33,47	30,20

**Частка податкових надходжень Зведеного бюджету України
у ВВП за 2003–2017 роки, %**

**Питома вага видатків Зведеного бюджету України у ВВП, %
у 2013–2017 роках**

Функціональна класифікація	2013	2014	2015	2016	2017
Загальнодержавні функції	4,2	4,8	5,9	5,6	5,6
Оборона	1,0	1,8	2,6	2,5	2,5
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,7	2,8	2,8	3,0	3,0
Економічна діяльність	3,5	2,7	2,8	2,8	3,5
Охорона навколишнього природного середовища	0,4	0,2	0,3	0,3	0,3
Житлово-комунальне господарство	0,5	1,1	0,8	0,7	0,9
Охорона здоров'я	4,2	3,6	3,6	3,2	3,4
Духовний та фізичний розвиток	0,9	0,9	0,8	0,7	0,8
Освіта	7,3	6,3	5,7	5,4	6,0
Соціальний захист та соціальне забезпечення	10,0	8,8	8,9	10,8	9,6
Всього	34,8	33,7	34,5	35,1	35,4